LINGUISTIC CONSIDERATIONS ON SOME ASPECTS OF TERMINOLOGY USEDIN THE STUDY OF CERTAIN HYMENOPTERA

Alina-Mihaela Pricop, Research Assist., PhD and Emilian Pricop, PhD, Post-PhD Researcher, POSDRU/159/1.5/s/133391, "Al. Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract:Standardization of the international scientific terminologies, which stipulates that a scientific term defines a particular content, simplifies the dialogue between experts of different sciences. Many international scientific terms, generally from English, Italian and/ or French, are borrowed by other languages with slight modifications related to phonetic adaptation. However borrowing does not delete the linguistic identity of the specialized language of those languages. In support of this idea can be brought at least two examples of the terminology used by entomologists in the study of the Hymenoptera. First, to the French polysemantic word article *corresponds in Romanian, as historical language, the variants* articol*/* articul*, a problematic variation at least in the Romanian entomological language. Second, the French term* hyménoptère *is a masculine noun, while in Romanian the corresponding term* himenopter *is neuter. This study aims to present linguistic considerations on the grammar of Romanian nouns such as:* himenopter, mimarid, mimaromatid *etc., but also on the linguistic variation of the term* articol*/* articul *used to describe the external morphology of the Hymenoptera and the morphology of insects in general. This interdisciplinary study is based on relevant terminological and general dictionaries, on an academic grammar and on some titles from the Romanian entomological literature.*

Keywords:scientific terminology, entomology, Hymenoptera, Rom. himenopter "hymenopteran, hymenpterous insect", Rom. mimarid "fairy fly, mymarid wasp", Rom. articol/ articul "article"

Introducere:

Dezvoltarea progresivă a ştiinţelor naturale în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea este reflectată în Ţările Române prin intermediul textelor de popularizare a ştiinţei, majoritatea traduceri. Aceste texte sunt deosebit de importante pentru formarea terminologiei ştiinţifice româneşti (Ursu 1962; Soare 2013: 134), al cărei studiu lingvistic sistematic începe abia în a doua jumătate a secolului al XX-lea. Interesul lingviştilor români pentru terminologiile ştiinţifice româneşti a crescut în ultimul timp mai ales în ceea ce priveşte raportul acestora cu limbajul comun (Bidu-Vrănceanu 2010) şi cu terminologiile populare (Florescu 2011, 2014).

BDD-V1641 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:57:23 UTC)

Interesul specialiştilor pentru propriile terminologii este unul pur tehnic, în general terminologiile sunt standardizate internaţional şi naţional, iar fiecare termen/ sintagmă terminologică delimitează clar o anumită realitate/ noţiune. În cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în zoologia românească se dezvoltă o serie de ştiinţe speciale, cum este, de exemplu, entomologia. Primul text, relevant pentru formarea terminologiei specifice entomologiei, în care insectele sunt numite generic *gândaci*, este *Gramatica de la învăţătura fizicii*, tradusă din italiană în 1790 de Amfilohie Hotinul (Soare 2013: 134-135). Printre primele preocupări de entomologie care au ca obiect studiul microhimenopterelor de pe teritoriul României, a calcidoidelor în special, se numără: lucrarea din 1873 a lui Mocsary, *Zur Hymenopteren Fauna Siebenburgens* (cf. Pricop 2012: 21), urmată de o lucrare a lui Kieffer. În România, studiul mimaridelor (Familia Mymaridae) este iniţiat de biologii Varvara Radu şi Margareta Boţoc, care publică în 1958 lucrarea *Calcidide şi Proctotrupide din împrejurimile oraşului Cluj* (Radu 1959, Pricop 2012: 21). Ne propunem în acest studiu cu caracter interdisciplinar, prezentarea variaţiei terminologice în descrierea structurii anatomice a unor insecte şi a câtorva consideraţii asupra genului gramatical al zoonimelor – nume de ordine, genuri, specii. Avem în vedere: variaţia *articol/ articul* în descrierea structurii membrelor insectelor (antene, tarse etc.) şi genul neutru al unor termeni precum: *himenopter, mimarid* etc.

1. Variaţia *articol/ articul:*

Pentru a descrie morfologia externă a mimaridelor, a himenopterelor, a insectelor în general, specialistul entomolog are nevoie de o terminologie tehnică şi de specialitate standardizată, precisă, monosemantică. Pentru a înţelege ce este un mimarid propunem cititorului non biolog clasificarea de natură ştiinţifică de la general la particular: animale – nevertebrate (fără coloană vertebrală) – artropode – insecte – himenoptere – (calcidoide –) mimaride. Mimaridele sunt insecte de talie foarte mică (mai mici de 2 mm), de culoare neagră, brună, brun-roşiatică cu diferite nuanţe de galben sau alb (Pricop 2012: 65), parazitoizi care îşi depun ouăle în ouăle unor paraziţi, limitând astfel populaţiile unor insecte dăunătoare (Pricop 2012: 5). Utilizarea termenilor *articol/ articul* sau *segment* etc. în descrierea membrelor mimaridelor este strâns legată de înţelegerea noţiunii şi termenului *artropode*. În dicţionarele româneşti de biologie, sub intrarea *artropode*, este notată în paranteză etimologia: gr. *arthron* „articul” (Crăciun 1989, s.v., aceeaşi situaţie într-un dicţionar de limbă: SCRIBAN, D., s.v.), „articulaţie” (Andrei 2009, s.v.) + *pous, podos* „picior” (Crăciun 1989, s.v., Andrei 2009, s.v.). În dicţionarele generale, termenul românesc *artropod* este considerat, aproape în unanimitate, un împrumut din fr. *arthropode* (DEX[2]), care la rândul său este un compus pe teren francez: *arthro-* + *-pode* (TLFi). Într-un dicţionar de neologisme, explicaţia este întregită: împrumut din fr. *arthropodes*, cf. gr. *arthron* „articulaţie” + *pous, podos* „picior” (DN). Ce este de reţinut din acest scurt excurs etimologic este atestarea indirectă a termenului *articul* ca traducere a gr. *arthron* (SCRIBAN, D., s.v., Crăciun 1989, s.v.). În ceea ce priveşte definirea termenului *artropod*(*e*), dicţionarul lingvistic concordă ca nivel de specializare cu dicţionarul de biologie:

BDD-V1641 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:57:23 UTC)

> ARTROPÓD, *artropode*, s. n. (La pl.) Încrengătură de animale nevertebrate, cu corpul format din inele articulate, cu membre perechi, simetrice şi articulate, şi cu schelet extern, chitinos; (şi la sg.) animal făcând parte din această încrengătură (DEX[2], s.v.).

> ARTROPODE – încrengătură (*Arthropoda*) de nevertebrate, cea mai mare din regnul animal, cu cel puţin un milion de specii, printre care trilobiţi, păianjeni, insecte etc. A. reprezintă primul grup de animale la care, în evoluţia lor, apar picioare, denumite apendice (câte o pereche de fiecare metamer) care sunt articulate, de unde şi denumirea de artropode (Crăciun 1989, s.v.).

După cum reiese din definiţii, caracteristica artropodelor este de a avea membre perechi, mai bine zis apendice, simetrice şi articulate (membrele inferioare sau picioarele, antenele, palpii maxilari etc.). Aşadar apendicele sau membrele artropodelor (insecte – himenoptere – mimaride) sunt formate dintr-o serie de elemente care se articulează. Aceste elemente sunt numite: fie *articole* cel mai adesea, fie *articule* destul de rar, fie *segmente*, un termen tehnic foarte general, utilizat în literatura de specialitate internaţională, cu dezavantajul de a fi utilizat şi pentru alte tipuri de elemente sau structuri morfologice ale capului, toracelui, abdomenului (ex.: segmente toracice, segmente abdominate etc.), dar cu avantajul de a evita variaţia problematică *articol/ articul*. Citatele identificate în lucrări de referinţă din entomologia românească sunt extrase şi redate după principii lexicografice, cu notarea (în paranteze pătrate) a informaţiilor despre familia, genul sau specia insectei (în italic) la care se face referire, şi cu eliminarea (marcată prin puncte de suspensie) a informaţiilor de detaliu, fără a afecta ilustrarea termenilor care ne interesează. În paginile care urmează vom prezenta câteva exemple concludente. Termenul *segment* este frecvent în literatura de specialitate din Republica Moldova, probabil în tradiţia şcolii ruse, şi în traduceri:

> [La] gândacul din Surinam sau al orezului *Oryzaephilus surinamensis*… antene împărţite în 11 segmente se termină în formă de măciucă (Untersteiner 2008: 32). [La] gândacul capucin sau cariul cerealelor *Rhizopertha dominica*… antenele, compuse din mai multe părţi, se termină în formă de măciucă mare, împărţită în trei segmente şi care este mai lungă decât restul antenei (Untersteiner 2008: 36). Antenele… sunt foarte variate atât după culoare, cât şi după formă şi structură. Pteromalidele pot avea antenele total de culoare galben-pal… După structură pot fi alcătuite din 10-13 segmente (Manic 2010: 71). Picioarele sunt compuse din coxă, trohanter, femur, tibie şi tars… Tarsul la majoritatea pteromalidelor este format din 5 segmente (Manic 2010: 80). Entomofagul *Trichogramma* are dimensiuni foarte mici (0,3-0,9 mm). Numărul de segmente la antene este de 4-6 (Gavriliţa 2014: 93).

Termenul *articol* este utilizat prin excelenţă în lucrările româneşti de entomologie, relevantă fiind abundenţa citatelor:

BDD-V1641 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:57:23 UTC)

Capul [diplurelor] este sau patrulater…, sau oviform…, dar totdeauna prognat. Antenele sînt lungi şi de tip moniliform, iar articolele antenelor sînt prevăzute cu peri lungi şi fini (Ionescu 1955: 9). Al doilea articol al tarsului posterior [la Subfamilia Cynipidae] nu poartă spin (Ionescu 1957: 47). Antenele [la Subfamilia Cynipidae] au 13-14 articole (Ionescu 1957: 51). Antena [la specia *Neuroterus aprilinus*] este destul de groasă, compusă din 14 articole; articolul 2 este ceva mai gros decît lung (Ionescu 1957: 58). Antena [la specia *Adleria kollari*] e compusă din 13 articole. Uneori articolele 12 şi 13 sînt concrescute împreună (Ionescu 1957: 108-109). Antenele Ichneumonidelor sînt formate dintr-un mare număr de articole, nu mai puţin de 16 (excepţional numai 14, ca la unele Plectiscini) (Constantineanu 1959: 36). Articolele tarselor anterioare [la genurile subtribului *Ichneumonides oxypygi*] nu sînt lăţite (Constantineanu 1959: 113). [La] Fam. Mymaridae… Articolul III antenar este foarte mic şi trunchiat oblic, celelalte articole sînt aproape egale între ele, cu excepţia măciucii care este mai lungă (Boţoc 1961: 139). Tarsele [speciilor din Fam. Mymarommatidae Debauche 1948] sînt formate din 5 articole (Andriescu 1962: 252). Palpii maxilari [ai calcidoidelor] pot avea 1-4 articole de diferite lungimi, se inseră în partea externă distală a stipesului şi sînt prevăzuţi cu cîţiva peri (Boţoc 1964: 29). În general la calcidoide, antenele sînt geniculate şi au flagelul filiform... Ele pot fi scurte, cu un singur articol flagelar, dar pot avea şi 12 articole ale funiculului (Boţoc 1964: 29-30). [La calcidoide] Pintenul primei perechi de picioare este recurbat, bifid sau uneori trifid; el formează împreună cu un pieptene de peri de pe primul articol tarsal, un dispozitiv de curăţat antenele (Boţoc 1964: 40). Antenele [insectelor din Fam. Eurytomidae] înserate [sic!] în mijlocul feţei au 13 articole (Boţoc 1965: 33). Familia Mymaridae Hal. Cuprinde calcidoide mici… [cu] antenele din 8-14 articole în general cilindrice (Boţoc 1965: 44). Antenele [la Subfamiliile Fam. Ichneumonidae] prezintă cel puţin 16 articole (Constantineanu 1965: 36). Antenele [insectelor] sînt alcătuite dintr-un număr variabil de articole (pînă la 40 sau chiar mai multe), purtînd următoarele denumiri… : scapul sau articol bazal… ; pe acesta se înseră [sic !] al doilea articol, numit pedicel… ; urmează un grup de articole, care formează flagelul sau funiculul (Manolache 1969: 23-24). Rostrul sau labiul este inserat la limita posterioară a capului… El se prezintă ca o piesă unică, formată din 1-4 articole (Dobreanu 1969: 14). Antenele. Sînt în general filiforme, compuse din 4-15 articole (Dobreanu 1969: 18). După prima năpîrlire, larvele de Aleyrodoidea au picioarele scurte, cu articole puţine şi cu discuri adezive dezvoltate la pretarse (Dobreanu 1969: 31). Gîndacii [familia Elateridae] sînt de talie mijlocie,… capul mic, cu antene din 10-12 articole setiforme, serate sau pectinate (Marcu 1976: 296). Picioarele [insectelor], în număr de şase la adulţi, alcătuite din mai multe articole, sînt fixate cîte o pereche la fiecare segment toracic, la limita dintre sternum şi pleure (Ionescu 1988: 7).

BDD-V1641 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:57:23 UTC)

> Antenele [speciei *Cerobasis guestfalicus*] sunt formate din 23 de articole (Mustaţă 2001: 34). Antena [la specia *Systole coriandri*] are o măciucă formată din 3 articole (Mustaţă 2006: 192). Articolele antenale [la specia *Rosalia alpina*] au câte o tufă apicală de peri lungi, deşi şi negri (Tatole 2009: 104). De cap se inseră antenele [coleopterelor]… alcătuite de regulă din 11 articole, mai rar numărul lor se poate reduce la 2-4 articole… Tarsele alcătuite dintr-un număr de 3-5 articole (Gîdei 2012: 7).

Termenul *articul* este întrebuinţatşi practic reintrodus (cel puţin, nu avem deocamdată alte informaţii) de câţiva biologi ieşeni, care se influenţează reciproc în privinţa terminologiei:

> Antena [insectelor] se compune din: scapus sau articul bazal… ; pe scapus se inseră al doilea articul numit pedicel… ; urmează un grup de mai multe articule care formează flagelul sau funiculul (Pisică 1973: 20). La unele specii [din tribul Ephialtini], ultimul articul al tarselor este lăţit (Constantineanu 1977: 17). Antenele [speciei *Mesochorus altissimus*] sînt lungi cît corpul, cu flagelul format din 30 de articule (Constantineanu 1982: 52). Antenele [speciei *Mesochorus crassipes*] sînt curbate, cu articulele flagelului distincte (Constantineanu 1982: 66). Antenele [speciei *Mesochorus femoralis*] sînt lungi cît corpul şi formate din 29 de articule (Constantineanu 1982: 76). Capul [speciei *Scolopendra cingulata*] este lenticular, cu antenele lungi, formate din 17-21 articule (Pisică 2002: 78). Antenele sunt apendice perechi, articulate pe cap sub marginea laterală a clipeului… O antenă este alcătuită dintr-un articul bazal (scapus), un pedicel şi flagelul (funiculul) (Pisică 2002: 83). În funcţie de forma şi structura articulelor care alcătuiesc flagelul, se deosebesc mai multe tipuri de antene (Pisică 2002: 86). Picioare adezive… sunt picioarele anterioare de la *Dysticus*, care au tibia scurtă şi groasă. Primele 3 articule tarsale sunt puternic lăţite şi prezintă numeroase ventuze, din care două sunt mai mari pe primul articul tarsal (Pisică 2002: 92). [La] Subclasa Pterygota… Tarsele sunt formate dintr-un singur articul… Antenele din 4 articule asemănătoare (homonome) (Pisică 2002: 100). Antenele [speciei *Encyrtoscelio apterus*] sunt alcătuite din 12 articule şi sunt lipsite de clavă (Fabritius 2007: 12). Antena [la specia *Gyron solutus*] este alcătuită din 12 articule, clavată (Fabritius 2007: 21). Antenele [speciei *Gyron misellus*] sunt măciucate; al 2-lea articul antenal este 1,75X mai lung decât al 3-lea, fiind de 1,5X mai lung decât lat (Fabritius 2007: 27).

La artropode, elementele componente ale apendicelor ambulatorii (membrelor inferioare) se numesc *podomere* sau *articule* (Turculeţ 1994, s.v. *podomere*), cu precizarea că în acest caz *articule* este utilizat exclusiv pentru descrierea membrelor inferioare. Din analiza corpusului de citate selectate reiese faptul că nu există un termen tehnic standard pentru a descrie structura membrelor, în special a antenelor, insectelor studiate. Specialiştii nu îşi explică în studii opţiunea pentru un anumit termen, dar este cel puţin interesantă şi promiţătoare pentru studiul lingvistic

BDD-V1641 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:57:23 UTC)

opţiunea pentru varianta *articul*. Cuvântul polisemantic *articol*, cunoscut publicului larg, se află la intersecţia mai multor terminologii şi în grade diferite de specializare: publicistică, juridică, comercială, a gramaticii şi a zoologiei:

> ARTÍCOL, *articole*, s. n. 1. Expunere scrisă (de proporţii mai reduse) cu caracter publicistic, pe o temă politică, economică, ştiinţifică etc. ◊ *Articol de fond* = articol care exprimă punctul de vedere al redacţiei unei publicaţii periodice în cele mai importante probleme ale actualităţii. *Articol-program* = articol care cuprinde concepţia generală şi programul de activitate al unei publicaţii periodice la începutul apariţiei sale. 2. Diviziune într-un document oficial, marcată de obicei printr-un număr de ordine sau printr-o literă. ♦ Diviziune într-un buget, într-un plan financiar etc., care conţine denumirea sursei de venit sau a motivului de cheltuieli. ♦ (Jur.) Diviziune într-un act normativ. ♦ (Inform.) Unitate elementară de organizare a unui fişier. ♦ (Zool.) Segment component al unor organe. 3. Obiect care se vinde în comerţ. 4. Parte de vorbire flexibilă care individualizează substantivul, adjectivul sau (mai rar) alte părţi de vorbire şi care marchează diverse funcţii gramaticale ale cuvintelor pe care le însoţeşte. (DEX[3], s.v.)

Cuvântul *articul*, înregistrat cu marca „învechit” în dicţionarul tezaur, este împrumutat pe cale savantă din lat. *articulus* „articulaţie, încheietură, articol”, fiind îmbogăţit ulterior cu alte sensuri după fr. *article* (DA, s.v.). Prima atestare a cuvântului *articul* este considerată a fi din 1683 (DELR, s.v. *articol*). Aceeaşi formă este atestată la începutul secolului al XVIII-lea, cu sensurile „articulaţie, încheietură” (CANT. IST. 8[1], ap. DA), „articulare a cuvintelor”:

> Din gura ei altă ceva nu se auzea fără numai bolbăitura carea de la moşii şi strămoşii săi învăţase, şi prin glasul fără articule din piept şi din gârtan acestea îi clocotea: r.r.r.a.a.a (CANT. IST. 175, ap. DA).

La sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, cuvântul este atestat cu sensurile juridic, publicistic, comercial, gramatical:

> Vizirul…, iscălind şi el şi toate ortalele toate articulele păcii…, au încheet pace la 1774 Iulie 17, îndatorindu-se ca să păzească toate ponturile păcii (M. KOGĂLNICEANU, LET. III, 281/13, ap. DA); Dacă acest giurnal… ar fi cetit cu atenţie reproducerile…, nu s-ar fi alunecat a înşira în coloanele sale articuli ce ating de drepturile ţerei noastre (URICARIUL, V, 194/16, ap. DA); Articlele… supuse la vămi (I. IONESCU, D. 286, ap. DA, în varianta articlu); Din pronumele latinesc „ille, illa, ”… pre încetu au izvorît articulii cei italieneşti (CANT. IST. 8, ap. DA).

Având în vedere caracterul istoric al dicţionarului tezaur, reflectat inclusiv în dispunerea cronologică a sensurilor, primul sens „articulaţie, încheietură” este marcat „învechit”, cu precizarea specializării în vederea descrierii artropodelor:

[1]Siglă (v. şi urm.) din bibliografia DA.

BDD-V1641 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:57:23 UTC)

(Spec.) Fiecare din „bucăţelele”, „inelele”, sau „segmentele” membrelor unor anumite animale inferioare (care formează o „despărţire” zoologică deosebită). „Artropodele” sânt animale ale căror membre par formate din bucăţele sau articule (DA).

Dacă, potrivit informaţiilor din DA, limba franceză a exercitat o anumită influenţă asupra semanticii cuvântului, limba italiană (cf. it. *articolo*) influenţează fonetismul acestuia (SCRIBAN, D.), determinând deschiderea vocalei finale (cf. *articul – articol*), fiind vorba de un cuvânt de origine italiană, cu etimologie multiplă (Mocanu 2006: 253). Forma inovatoare *articol* se impune şi preia sensurile formei etimologice, devenită între timp învechită (DA). Întreaga familie lexicală actuală a lui *articol*, alcătuită în marea ei majoritate din împrumuturi din familia lat. *articulus* (*articulare, articulatio*, DA): *a articula, articulat, articulaţie*, prezintă vocala etimologică *-u-* în rădăcină, faţă de *articol* cu care coexistă în limba română contemporană. Trebuie amintit faptul că forma *articul* era încă întrebuinţată, dar rar, la începutul secolului al XX-lea în vestul României (cf. DA). Trebuie menţionat că articolul lexicografic *articol/ articul*, publicat în primul volum al primei serii din DA, deci în 1913, informativ şi bogat în date semantice, analitice, etimologice, este în prezent depăşit[2] (nu este indicată clar prima atestare a variantei *articol* şi nici etimologia acesteia, cum de altfel nu există astfel de informaţii nici în dicţionarele ulterioare). De asemenea, trebuie menţionat faptul că în dicţionarele de biologie nu este înregistrată intrarea *articol* sau *articul*, în schimb este tratat termenul corelativ *articulaţie*.

Sensul specializat astăzi, care exprimă sensul iniţial al cuvântului, este redat de majoritatea specialiştilor în biologie, subdomeniul zoologie, ramura entomologie, prin varianta actuală *articol*. Totuşi, într-o terminologie atât de specializată, unde termenii trebuie să fie neechivoci, cu un conţinut bine delimitat, uzul prea larg şi de aceea probabil resimţit drept vag şi nepotrivit al formei *articol*, determină pe unii specialişti să caute un termen adecvat sensului specializat, restrâns. Se poate spune astfel că unii biologi, în mod special profesorii M. Constantineanu şi C. Pisică (din centrul universitar ieşean), reîmprumută lat. *articulus* (într-o încercare de relatinizare a termenului), şi reintroduc, şi în acest fel resuscitează varianta învechită *articul*, în acord cu familia lexicală din care face parte. Aceasta este mai apropiată de sensul anatomic iniţial şi etimologic: „articulaţie, încheietură” şi mai potrivită semantic pentru redarea sensului entomologic: cf. „fragmente articulate între ele care alcătuiesc diferite părţi ale corpului crustaceelor, insectelor şi acarienilor” (DN, s.v. *articol*). Opţiunea, motivată semantic (v. caracterul neechivoc, monosemantic al oricărei terminologii ştiinţifice), practicată de o serie de specialişti entomologi (v. supra citate), este destul de rară. Sensul principal al lat. *articulus* este sensul anatomic „articulaţie, încheietură (a mâinii)”, atestat la Cato (234-149 î.Hr.; cf. REW[3], OLD). Relaţia terminologică a biologilor cu limba latină este specială şi foarte strânsă (v. sistemul binomial şi statutul de *lingua franca* al acesteia, cf. Bursuc 2012: 117), iar opţiunea pentru varianta *articul* este motivată şi din acest punct de vedere. Majoritatea biologilor însă nu utilizează varianta *articul*, preferând pentru sensul specializat forma *articol* a termenului,

[2] În prezent, litera A este revizuită, conform planului academic de actualizare a literelor din seria DA.

BDD-V1641 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:57:23 UTC)

comună mai multor domenii. Această fluctuaţie terminologică este simptomatică pentru standardizarea neunitară a unor termeni entomologici româneşti. Pe de altă parte, cercetările în domeniu sunt destul de recente, iar studiul mimaridelor se află în derulare (cf. Pricop 2012).

2. Genul neutru al termenilor *himenopter* şi *mimarid:*

Revenim la seria terminologică de la care am pornit: *animale – nevertebrate – artropode – insecte – himenoptere – mimaride*. După cum se observă din această succintă clasificare, ordonată de la general la particular, elementele limbajului comun ocupă o poziţie periferică (cf. Florescu 2011: 193) în terminologia entomologică. Astfel, doar doi termeni (*animale*, *insecte*) fac parte din limbajul comun, restul (*nevertebrate*, *artropode*, *himenoptere*, *mimaride*) sunt proprii limbajului ştiinţific. Termenul *animal* este un substantiv de genul neutru, iar *insectă* un substantiv de genul feminin. Vorbitorul obişnuit, puţin sau deloc familiarizat cu termenii de specialitate, poate fi oarecum bulversat de faptul că termenii: *artropod*, *himenopter*, *mimarid*, sunt, morfologic vorbind, substantive de genul neutru, ca de altfel şi mai cunoscutul *animal*. În limba română, substantivele animate se încadrează în principiu la genurile masculin şi feminin, iar substantivele inanimate la genul neutru. Însă sunt situaţii în care concordanţa dintre genul natural şi genul gramatical nu este respectată (Irimia 2000: 44, GRAM. ROM.[2] I: 57, GA GRAM. ROM.[3] I: 66), substantive animate regăsindu-se la genul neutru şi substantive inanimate la genurile masculin şi feminin. O astfel de excepţie este reprezentată de câteva substantive generice, cu funcţie de clasare: *animal*, *dobitoc*, *mamifer*, *gasteropod* etc. (Irimia 2000: 44, GRAM. ROM.[2] I: 57, GRAM. ROM.[3] I: 66), exemplele date în gramaticile citate, aparţinând ambelor limbaje, comun şi ştiinţific. Lista poate fi completată cu o serie întreagă de termeni entomologici: *artropode*, *himenoptere*, *lepidoptere*, *coleoptere*, *ichneumonide*, *mimaride*, *mimaromatide*, *calcidoide*, *cinipide*, *euritomide*, *pteromalide*, *tetracampide*, *eulofide* (Suprafam. Chalcidoidea); *platigastride*, *proctotrupide* (Suprafam. Proctotrupoidea), *diptere* (cf. Pricop 2012) etc. Exerciţiul elementar al numărării: (un) *himenopter* (rar: *o himenopteră*), (două) *himenoptere*, sau (un) *mimarid*, (două) *mimaride*, sau (un) *coleopter*, (două) *coleoptere*, este clar pentru categorizarea morfologică, dar insuficient pentru asimilarea conţinutului ştiinţific al celor două forme (singular şi plural). O parte dintre aceşti termeni, este vorba în special de cei care denumesc, cu un termen general, animale studiate în amănunt şi popularizate către anumite tipuri de public, se găsesc şi în dicţionarele generale, indiciu al tendinţei de despecializare şi de socializare a cunoaşterii (cf. Bidu-Vrănceanu 2010: 15; Florescu 2014: 229). Termeni precum: *mimarid* şi *mimaromatid*, denumind insecte al căror studiu este în curs, deci parţial cunoscute de specialişti şi practic necunoscute publicului larg, nu se regăsesc în dicţionarele generale. Precizăm, în treacăt, faptul că nu există (încă) un dicţionar tipic de termeni entomologici, iar în dicţionarele de biologie sunt trataţi selectiv termeni precum cei enumeraţi mai sus. Trebuie remarcată o oarecare diferenţă de conţinut între singular şi plural, cu un uz actual predominant al pluralului, singularul fiind mai degrabă întâlnit în limbajul comun, şi acest aspect este evident din tratamentul lexicografic al termenului, de exemplu, *himenopter*:

BDD-V1641 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:57:23 UTC)

> HIMENOPTÉR,*himenoptere,* s. n. (La pl.) Ordin care cuprinde insecte cu două perechi de aripi membranoase, cu metamorfoză completă, femelele având la vârful abdomenului un ac cu venin, şi care trăiesc adesea organizate în colonii; (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin. (DEX[2], s.v. *himenopter*)

> HIMENOPTERE – ordin (*Hymenoptera*) de insecte holometabole, cu două perechi de aripi membranoase, transparente şi foarte fine, cu peste 40000 de specii, printre care albinele, bondarii, viespile, furnicile etc. (Crăciun 1989, s.v. *himenoptere*)

Prin dicţionarul general, de tip mediu (DEX[2]), se transmit publicului larg informaţii ştiinţifice, într-o definiţie în două părţi, în care privilegiat este conţinutul „ordin" al pluralului, urmând conţinutul singularului „insectă din acest ordin". Importanţa pluralului în limbajul ştiinţific este evident prin cuvântul intrare la plural: *himenoptere*, urmat de definiţia enciclopedică (mult mai detaliată), într-unul din dicţionarele de biologie consultate (cf. şi Andrei 2009, s.v. *himenoptere*). Forma de singular este extrem de rară în literatura de specialitate, pe când pluralul, în cazul de faţă, *himenoptere* (v. şi *ihneumonide* etc.) este utilizată des şi în paralel cu denumirea latinizantă internaţională: Ord. Hymenoptera. La fel, termenul *mimarid* (sg.) apare foarte rar, de exemplu în explicarea ilustraţiilor, iar *mimaride* (pl.) este utilizat des şi, mai ales, în paralel cu sintagma Fam. Mymaridae:

> Fig. 10 Etape din creşterea, conservarea, etalarea, examinarea şi depozitarea mimaridelor:… g – etalarea mimaridului în lichid Faure, rezultând realizarea lamei microscopice (Pricop 2012: 60).

> Familia Mymaridae este încadrată în Superfamilia Chalcidoidea, din Ord. Hymenoptera, Subord. Apocrita, Infraordin Parasitica. Mimaridele sunt în exclusivitate parazitoizi oofagi ce limitează populaţiile unor insecte dăunătoare cu regim de hrană fitofag etc. (Pricop 2012: 5).

Toţi aceşti termeni generici, deoarece denumesc nediferenţiat animale de ambele sexe, situându-se din punct de vedere lingvistic în afara identităţii de gen (Irimia 2000: 44), se încadrează în clasa substantivelor epicene. Totuşi, atât în limbajul comun, cât mai ales în cel ştiinţific, genul natural al animalelor poate fi actualizat contextual (în concordanţă sau în discordanţă cu genul gramatical; GRAM. ROM.[3] I: 68) prin intermediul perechii specializate pentru descrierea animalelor, *mascul*, respectiv *femelă*:

> Ochii compusi redau funcţia vizuală, în unele cazuri sunt mai mari la masculi decât la femelele aceleiaşi specii (Pricop 2012: 68).

Se manifestă în limbajul comun, însă destul de slab, tendinţa adecvării conţinutului semantic corespunzător genului natural, la forma gramaticală. În acest mod, dar şi prin substantivizarea adjectivului, se explică crearea substantivului feminin singular *lepidopteră* (DLR, s.v. *lepidopter*), sub influenţa femininului plural *lepidoptere* sau prin derivare moţională de la *lepidopter*.

BDD-V1641 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:57:23 UTC)

Concluzii:

În literatura entomologică românească, pentru descrierea morfologiei externe a insectelor (himenoptere – mimaride etc.) se utilizează termeni precum: *segment, articol, articul*, în corelaţie cu *articulaţie*. Varianta *articul*, cel mai probabil un (re)împrumut din limba latină, pentru care optează o serie de entomologi, se prezintă drept o încercare de revitalizare a mai vechiului *articul* (atestat încă din secolul al XVII-lea), la rândul lui un împrumut pe cale savantă din latină. Întrebuinţarea formei *articul* evidenţiază efortul specialiştilor de a găsi termenul cel mai adecvat pentru a defini respectiva structura morfologică. În paralel cu termenii latinizanţi, de tipul: Ord. Hymenoptera, sunt utilizaţi termenii generici, neologici, adaptaţi la limba română: *himenoptere, mimaride* etc. Aceştia se încadrează din punct de vedere morfologic în categoria substantivelor animate de genul neutru, cu diferenţe de conţinut la plural faţă de singular. Studiul de faţă doar pune problema unor aspecte ce ţin de variaţia terminologică din domeniul entomologiei româneşti, rămânând să fie dezvoltate în studii viitoare.

Aknowledgment: Această lucrare a fost parţial finanţată din contractul POSDRU/159/1.5/S/133391, proiect strategic „Programe doctorale şi post-doctorale de excelenţă pentru formarea de resurse umane înalt calificate pentru cercetare în domeniile Ştiintele Vieţii, Mediului şi Pământului”, cofinanţat din Fondul Social European, prin Programul Operaţional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

BIBLIOGRAPHY:

Andrei 2009: Marin Andrei (coord.), Cosmina Monica Dobre, Cristina Soare, *Dicţionar de biologie clasică şi actuală*, Bucureşti, Editura Victor B Victor, 2009.

Andriescu 1962: Ionel Andriescu, Ioan Suciu, *Mymaromma anomalia(Blood et Kryger), reprezentantă a unei familii de himenoptere (Chalcidoidea) nouă pentru fauna R.P.R.*, [Comunicare prezentată în sesiunea ştiinţifică a Universităţii „Al. I. Cuza” din 25-28 octombrie 1962].

Bidu-Vrănceanu 2010: Angela Bidu-Vrănceanu (coord.), *Terminologie şi terminologii*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2010.

Boţoc 1961: Margareta Boţoc, *Noi contribuţii la studiul calcidoidelor din R.P.R.* (V), în *Studia UBB*, Seria II, Biologia, Cluj, p. 139-152.

Boţoc 1964: Margareta Boţoc, *Studiul sistematic şi ecologic al calcidoidelor din Transilvania* [Lucrare de disertaţie pentru obţinerea titlului de candidat în ştiinţe biologice], Cluj, [s.n.], 1964.

Boţoc 1965: Margareta Boţoc, *Studiul sistematic şi ecologic al calcidoidelor din Transilvania* [Autoreferat al lucrării de disertaţie pentru obţinerea titlului de candidat în ştiinţe biologice], Cluj, [s.n.], 1965.

BDD-V1641 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:57:23 UTC)

Bursuc 2012: Alina Bursuc, *Terminologia botanică din perspectivă coşeriană*, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară" (Alil), Tom LI, 2011, *Lucrările Colocviului internaţional «Eugeniu Coşeriu – 90 de ani de la naştere» (Iaşi – Bălţi, 27-29 iulie 2011)*, p. 111-119.

Constantineanu 1959: Mihai I. Constantineanu, *Fauna R. P. R., Insecta*. IX (4), *Familia Ichneumonidae. Subfamilia Ichneumoninae. Tribul Ichneumoninae stenopneusticae*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1959.

Constantineanu 1965: Mihai I. Constantineanu, *Fauna R. P. R., Insecta*. IX (5), *Familia Ichneumonidae. Subfamiliile Phaeogeninae şi Alomynae*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1965.

Constantineanu 1977: Mihai I. Constantineanu, Constantin Pisică, *Fauna R. S. R., Insecta*. IX (7), *Hymenoptera. Familia Ichneumonidae. Subfamiliile ephialtinae, Lycorininae, Xoridinae şi Acaenitinae*, Bucureşti, Editura R.S.R., 1977.

Constantineanu 1982: Mihai I. Constantineanu, Gheorghe I. Mustaţă, *Fauna Republicii Socialiste România. Insecta*, Volumul IX, Fascicula 10, *Hymenoptera, Familia Ichneumonidae, Subfamilia Mesochorinae*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1982.

Crăciun 1989: Teofil Crăciun, Luana-Leonora Crăciun, *Dicţionar de biologie*, Bucureşti, Albatros, 1989.

DA = Sextil Puşcariu (coord.), *Dicţionarul limbii române*, Tomul I. Partea I: *A–B*. Bucureşti, Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea, 1913.

DELR = (Academia Română), *Dicţionarul etimologic al limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2011.

DEX^{2} = Ion Coteanu, Lucreţia Mareş (coord.),*Dicţionarul explicativ al limbii române*, Ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, [^{1}1975] ^{2}1998.

DEX^{3} = (Academia Română),*Dicţionarul explicativ al limbii române*, Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009.

DLR = Marius Sala, Gheorghe Mihăilă (red. resp.), *Dicţionarul limbii române*. Serie nouă, Tomul IV, Litera *L* (*L-Lherzolită*), Bucureşti, Editura Academiei, 2008.

DN = Florin Marcu, Constant Maneca, *Dicţionar de neologisme*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1986.

Dobreanu 1969: Ecaterina Dobreanu, Constantin Manolache, *Fauna Republicii Socialiste România. Insecta*, Volumul VIII, Fascicula 4, *Homoptera. Partea generală*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1969.

Fabritius 2007: Klaus Fabritius, Alin Popovici, *Tribul Gryonini (Hymenoptera, Scelionidae) din România*, Bucureşti, Geea, 2007.

Florescu 2011: Cristina Florescu, *Eugen Coşeriu şi chestiunea relaţiei dintre terminologiile ştiinţifice şi cele populare*, „Anuar de lingvistică şi istorie literară", t. LI, 2011, p. 187-195.

Florescu 2014: Cristina Florescu, *Terminologii ştiinţifice şi populare. Consideraţii contrastive*, în Marijana Aleksoska-Čatroska *et al*. (ed.),*Romanistika i balkanistika: zbornik na*

BDD-V1641 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:57:23 UTC)

trudovi vo čest na prof. dr. Petar Atanasov po povod 75 godini od život, Skopje, Universitatea din Skopje, 2014, p. 227-235.

Gavriliţa 2014: Lidia Gavriliţa, *Metode şi procedee de înmulţire şi aplicare a entomofagului Trichogramma pentru protecţia plantelor*, Chişinău, [s.n.], 2014.

Gîdei 2012: Paul Gîdei, Irinel Eugen Popescu, *Ghidul coleopterelor din România*, Vol. I, Iaşi, Editura PIM, 2012.

GRAM. ROM.[2] I = Alexandru Graur, Mioara Avram, Laura Vasiliu, *Gramatica limbii române*, vol.I, Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Academiei, 1963.

GRAM. ROM.[3] I = Valeriu Guţu-Romalo (coord.) *Gramatica limbii române*, vol. I: *Cuvântul*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

Ionescu 1955: M. A. Ionescu, *Fauna Republicii Populare Romîne. Insecta*, Volumul VII, Fascicola 2, *Diplura*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1955.

Ionescu 1957: Mihail I. Ionescu, *Fauna Republicii Populare Romîne. Insecta*, Volumul IX, Fascicola II, *Cynipidae*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1957.

Ionescu 1988: Vasile Ionescu, Maria Apetrei, *Îndrumător practic pentru cunoaşterea insectelor. Colectare – preparare – conservare*, Piatra Neamţ, [s.n.], 1988.

Irimia 2000: Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Polirom, 2000.

Manic 2010: Gheorghe Manic, *Diversitatea şi ecologia pteromalidelor din Republica Moldova*, Chişinău, Î.E.P. Ştiinţa, 2010.

Manolache 1969: C. Manolache, A. Săvescu, Gh. Boguleanu, Fl. Paulian, D. Balaj, P. Paşol, *Entomologie agricolă*, Bucureşti, Editura Agrosilvică, 1969.

Marcu 1976: Olimpia Marcu, Ion Tudor, *Protecţia pădurilor*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică,1976.

Mocanu 2006: Marin Z. Mocanu, *Influenţa italiană asupra limbii române*, Piteşti, Editura Paralela 45, 2006.

Mustaţă 2001: Mariana Mustaţă, *Insecte dăunătoare cărţilor*, [s.l.], Editura Corson, 2001.

Mustaţă 2006: Mariana Mustaţă, Gheorghe Mustaţă, Ionel Andriescu, Mircea-Dan Mitroiu, Biologia dăunătorilor animali, Iaşi, Editura Junimea, 2006.

OLD = P. G. W. Glare (ed.), *Oxford Latin Dictionary*, Oxford, Clarendon, 1968–1982.

Pisică 1973: Constantin Pisică, *Curs de entomologie. Partea generală*, Iaşi, [s.n.] [dactilografiat], 1973.

Pisică 2002: Constantin Pisică, Ioan Moglan, Ion Cojocaru, *Zoologia nevertebratelor. Lucrări practice de laborator*, Vol. II, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, 2002.

Pricop 2012: Emilian Pricop, *Diversitatea mimaridelor (Hymenoptera, Chalcidoidea, Mymaridae) din ecosisteme naturale şi antropizate, din zona de est a României*, [teză de doctorat], Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, 2012.

Radu 1958: Varvara Radu, Margareta Boţoc, *Calcidide şi Proctotrupide din împrejurimile oraşului Cluj*, Bucureşti, 1958, p. 61-70.

BDD-V1641 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:57:23 UTC)

REW[3] = Wilhelm Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, Winter, [[1]1911–1920] [3]1935.

SCRIBAN, D. = August Scriban, *Dicţionaru limbii româneşti*, Ediţiunea întâia, Iaşi, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună”, 1939.

Soare 2013: Liliana Soare, *Din istoria terminologiei zoologice în limba română: Gramatica fizicii*, în „Analele Universităţii «Alexandru Ioan Cuza» din Iaşi. Secţiunea IIIe. Lingvistică”, Tomul LIX, 2013, p. 133-143.

Tatole 2009: Victoria Tatole, Alexandru Iftime, Melanya Stan, Elena-Iulia Iorgu, Ionuţ Iorgu, Vasile Oţel, *Speciile de animale Natura 2000 din România*, Bucureşti, Editura Imperium Print, 2009.

TLFi =*Le trésor de la langue française informatisé*: http://atilf.atilf.fr/tlf.htm.

Turculeț 1994: Ilie Turculeţ, *Dicționar de paleontologie. Metazoare. Nevertebrate*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1994.

Untersteiner 2008: Hubert Untersteiner, *Dăunători în casă şi în grădină: identificarea, prevenirea şi combaterea apariţiei dăunătorilor*, trad. Monica Stan, Bucureşti, Editura M.A.S.T., 2008.

Ursu 1962: N. A. Ursu, *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

BDD-V1641 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:57:23 UTC)